

INLEIDING ART NOUVEAU DIASPORA

Art nouveau, letterlijk *nieuwe kunst*, groeit op het einde van de negentiende eeuw tot een belangrijke kunststroming in de architectuur en de sierkunsten*. Haar bloeiperiode loopt tot de Eerste

Wereldoorlog. Art nouveau weigert de vormen van het verleden te kopiëren. Toch blikken haar ontwerpers nadrukkelijk terug naar de geschiedenis -vooral de middeleeuwen. Vormen uit de gotiek, de renaissance of de barok worden verwerkt tot eigentijdse ontwerpen. In het verwerkingsproces vervullen de volgende elementen een belangrijke rol:

- de invloed van de industrie (nieuwe materialen)
- de versterkte aandacht voor de natuur (skeletbouw*, florale motieven)
- de ontdekking van de oosterse kunst (japanisme)

HISTORISCHE INVLOED

In de negentiende eeuw besteedt men veel aandacht aan de middeleeuwen. Katholieke burgers zien in die periode het beeld van een ideale christelijke maatschappij. Ook de middeleeuwse ambachten*, gekenmerkt door traditioneel vakmanschap genieten bijzondere interesse.

Door de studie van de middeleeuwen herontdekt men de gotische architectuur. De Franse restaurateur-architect Eugène Viollet-le-Duc oefent een grote invloed uit. Hij wijst op de bruikbaarheid van gotische vormen voor de realisatie van eigentijdse gebouwen. Zijn ideeën over de sensuele lijn en een organische* architectuur inspireren verschillende art nouveau-architecten, zoals Victor Horta.

INDUSTRIELE INVLOED

Op het einde van de achttiende eeuw worden in Engeland nieuwe industriële materialen in de architectuur toegepast: eerst experimenteel en met weinig vertrouwen, gaandeweg met meer durf en uiteindelijk met volle erkenning van hun specifieke eigenschappen (bv: kracht van staal, draagvermogen van ijzeren kolommen, transparantie van glas). Zij geven vorm aan de opvallendste industriële gebouwen van de negentiende eeuw: tentoonstellings-, fabrieks-, stations- en markthallen en schepen hierdoor een zee van licht.

Omwille van het gebruik in industriële gebouwen wordt metaal eerst minderwaardig geacht voor de burgerlijke architectuur. Men beschouwt het als arm, lelijk en ordinair. De aanvaarding van industriële materialen in de burgerlijke architectuur is één van de grote verdiensten van art nouveau.

NATUURLIJKE INSPIRATIE

Art nouveau-architecten beschouwen de natuur als een inspiratiebron. Groeivormen uit de natuur worden vertaald naar bouwstructuren (bijv.: skeletbouw*). Verschillende onderdelen van een gebouw vergroeien letterlijk met elkaar. In het decor verschijnen dieren en planten, figuurlijk of gestileerd*. Hierdoor ontstaat een geïdealiseerde leefomgeving.

ORIENTALISME

Het oosten fascineert. De stoomboot en een wijdvertakt spoorwegnet maken de wereld in de negentiende eeuw een stuk kleiner. Het kolonialisme stuwt pioniers steeds verder in onbekend gebied. Europeanen komen nu overal. Vooruitstrevende kunstenaars (bv: impressionisten) getuigen in hun werk van de bijzondere aandacht die de oosterse cultuur geniet. De Japanse kunst met haar sierlijk golvende lijn, de liefde voor de natuur, de afwezigheid van perspectief* en haar soberheid maakt grote indruk. Japanse motieven als de libel, orchidee, hortensia en iris worden door art nouveau overgenomen.

Circa 1900 is art nouveau overal in Europa doorgebroken. De stijl krijgt verschillende namen: *Modern Style* in Engeland, *Jugendstil* in Duitsland, *Sezessionstil* in Oostenrijk, *Liberty* in Italië, *Modernismo* in Spanje. De grootste successen beleeft art nouveau in Brussel, Nancy, Parijs, Glasgow, Wenen, München, Barcelona ...

Brussel neemt een prominente plaats in. De jonge hoofdstad groeit spectaculair op het einde van de negentiende eeuw: jaarlijks bouwt men 12 km nieuwe straatgevels. Wedstrijden voor mooie gevelontwerpen (*Kunst in de Straat*) en de activiteiten van talrijke kunstenaarskringen creëren een sfeer waarin de art nouveau kan gedijen.

Victor Horta (°1861-1947), **Paul Hankar** (°1859-1901) en **Henry Van De Velde** (°1863-1953) zijn de belangrijkste Belgische ontwerpers. Elk vertegenwoordigen ze een bijzondere variant van art nouveau: de florale stijl, de geometrische stijl en de Engelse *Arts & Crafts*.

TERMINOLOGIE

Ambachtelijk: een ambachtelijk product wordt op basis van handwerk en traditionele bewerkingstechnieken verkregen. Het ambachtelijke product is dus tegengesteld aan het industriële. De Engelse *Arts & Crafts*-beweging grijpt terug naar de ambachtelijke productiemethode als protest tegen de lelijkheid van industriële producten.

Boog: een constructie die een opening tussen twee steunpunten overspant en de erboven liggende last opvangt.

Erker: ook bow-window genoemd. Een ronde of hoekige uitbouw die de gevel van een gebouw doorbreekt, waardoor een kamer boven de straat uitspringt.

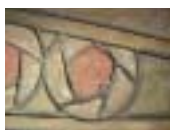
Gestileerd: tot zijn basisvorm herleid.

Hoefijzerboog: zie boog. Onderaan doorgetrokken halve cirkel, zoals de vorm van een hoefijzer.

Maaswerk: opengewerkt, versierend stenen vlechtwerk.

Organisch: als iets levends.

Perspectief: manier om op een plat vlak de diepte voor te stellen.

Sgraffito: een versieringstechniek waarbij tekeningen in mortel worden gegraveerd. In de negentiende eeuw werd meestal met een onderlaag van grafietzwarte mortel gewerkt. Hierdoor verkrijgt men een contrasterende lijntekening. Binnen de uitgekerfde contouren wordt in de nog natte mortel kleurpigment aangebracht. Hierdoor is sgraffito verwant aan de frescotechniek.

Skeletbouw: bouwwijze waarvan de naam verwijst naar groeistructuren in de natuur waarmee ze gelijkens vertoont. Kijk naar de groeivorm van een boom (wortels, stam, takken, bladeren), de nerven van een blad, de graat

van een vis, het skelet van gewervelde dieren, de ruggengraat van een mens, ...

Sierkunsten: disciplines die ernaar streven gebruiksvoorwerpen mooi te maken.

Sluitsteen: laatst geplaatste steen uit een rondboog waardoor de constructie stabiel wordt.

Stijl: verticaal element dat dient als ondersteuning van een horizontaal of schuinstaand onderdeel.

Vliesgevel: ook wel gordijngewel genoemd. Deze gevel vervult de traditionele steunfunctie niet meer. Hij vormt slechts de scheiding tussen het interieur en het exterieur van een gebouw. Bijgevolg wordt de gevel dun als een gordijn (zie Van Eetveldehuis).

Zuil: een zwellende kolom bestaande uit een basis, een schacht en kapiteel. Een ronde vrijstaande pijler als dragend bouwelement.

WANDELING ART NOUVEAU DIASPORA

Praktisch

Bereikbaarheid:

Aanvang nabij metrohalte Merode / einde nabij metrohalte Schuman (lijnen 1A&1B)

Organisatie:

De oefeningen bij de wandeling worden individueel of in kleine groepjes (max. 4 personen) opgelost.

Benodigheden:

Een wegwerpcamera of foto toestel, schrijfplankje, schrijfgerei ...

Deze architectuurwandeling (ca. 2u 30 min) vormt het centrale luik van een lessenpakket art nouveau. Na afloop kan je deze stijlstroming herkennen. Daarbij ontwikkel je de vaardigheid om architectuur te bekijken, te beschrijven en te analyseren.

De inleiding neem je best voor aanvang van de wandeling door. Na de wandeling wordt een evaluatiemoment voor de opdrachten voorzien. Verschillende opdrachten verwachten geen strikt antwoord maar laten ruimte voor individuele creativiteit.

De kleine lichtblauwe druk in de wandeling verschaft bijkomende informatie.

De wandeling vat aan bij het huis Cauchie in de Frankenstraat 5.

Geen andere huisgevel in Brussel bevat zo'n grote **sgraffito***. Je kan de gevel best opvatten als één groot reclamepaneel. Paul Cauchie (1875-1952) toont er zijn sgraffito-meesterschap aan iedereen in de straat. Door de centrale positie van het tafereel ontstaat een ongewone gevelcompositie. De vensteropeningen op de tweede verdieping, eigen aan een traditionele gevel, ontbreken. Een dakvenster, onzichtbaar vanop de straat, brengt overvloedig licht in het atelier van Paul Cauchie. Kijk naar de gracieuze lijntekening en de sierlijke vrouwenfiguren. Elke dame vertegenwoordigt één kunstvorm: 'architectuur, muziek, beeldhouwkunst, schilderkunst, edelsmeedkunst'.

Cauchie vertegenwoordigt de geometrische art nouveau. Kijk naar het centrale balkon op de eerste verdieping. Het smeedwerk toont met de cirkel en het vierkant de basismodules van de architect.

De onderbouw van het Cauchiehuis lijkt weggeplukt uit een Japanse tempel. Kijk vooral naar de afwerking van de houten balken waar ze de gevel ondersteunen. Cauchie imiteert de oosterse bouwtechniek. Door middel van houten pluggen en pennen worden nagels en schroeven overbodig gemaakt. Deze 'tempelportiek' kondigt de serene sfeer aan die het interieur van dit huis kenmerkt.

Vind je de leuze *Par nous pour nous* terug in de geveltekening? Ze benadrukt dat Paul Cauchie het huis bouwt in het jaar van zijn huwelijk met Carolina Voet (1905). Carolina -of Lina zoals Paul haar noemt- is ook een erg bedreven kunstenaar. De panelen, links en rechts van de inkomportiek, geven aan welke ambachten het kunstenaarskoppel beoefent. Paul Cauchie is een veelzijdig artistiek talent. Hoewel hij een opleiding als architect geniet, vult hij zijn carrière vooral als schilder, graficus en **sgraffito**-kunstenaar. Wat dit laatste betreft is de kwaliteit van zijn werk echt uniek. Sgraffito was, omwille van de gebruikte materialen, een goedkope decoratietechniek. Dit verklaart ca. 1900 zijn grote succes. Vandaag is de uitvoering erg duur. De inspiratie voor de geometrische stijl van Paul Cauchie komt vooral van de Schotse architect Rennie Mackintosh, die hij via tijdschriften leert kennen. Het symbool van de gestileerde roos, vervat in een vierkant, neemt hij over uit diens werk. In België kan deze roos, wanneer ze voorkomt op een sgraffito, geïdentificeerd worden als de signatuur van Paul Cauchie.

OPDRACHT 1:

- a) Vind je een andere sgraffito in de straat? Huis nr. ...

- b) Zoek ook in je eigen omgeving naar voorbeelden. Misschien herken je wel een gestileerde roos.

- c) Wanneer je goed kijkt, leer je snel de typische plekjes voor de toepassing van sgraffito in de gevelarchitectuur kennen. Je vindt sgraffiti vooral ...(tip: de bescherming van de sgraffito tegen inslaande regen is erg belangrijk)

- d) Duidt twee voorbeelden aan van vierkanten en een cirkels in het gevelontwerp.

- e) Fotografeer een detail van de sgraffito dat ook de signatuur van Paul Cauchie bevat.

We steken de Nerviërslaan over en wandelen door het groen naar de Triomfboog van het Jubelpark. Indien je dit wenst kan je hier meer over de gebouwen van het Jubelpark lezen.

Aan de linkerzijde eerst een imposante tentoonstellingshal (vandaag Autoworld). Dit gebouw is echte fabrieksarchitectuur. De materialen (metaal, baksteen, glas), het ritme, het volume en de afmetingen verlenen aan het gebouw een natuurlijke schoonheid. Ornamenten ontbreken. Hierdoor bestempelen conservatieve architecten anno 1900 dit soort architectuur spottend als ingenieurswerk of constructies zonder 'stijl'.

Aan de rechterzijde van de triomfboog staat een identieke hal (vandaag Legermuseum). Beeld je in dat beide gebouwen oorspronkelijk één geheel vormden! Omwille van de verbinding tussen de Tervurenlaan en de Wetstraat wordt het middenstuk in 1897 afgebroken. Bij die gelegenheid ontwerpt Charles Girault (1851-1932), de Franse huisarchitect van Leopold II, een binnenplein met neo-klassieke zuilengalerijen. De fraaie opsmuk komt tegemoet aan de verwachtingen van de rijke burgerij die hierdoor het gevoel krijgt deel te zijn van een beschaafde maatschappij. Girault kiest voor de klassieke architectuur op het ogenblik dat art nouveau in Brussel haar hoogtepunt beleeft. De kroon op het werk van Charles Girault vormt de afwerking van de triomfboog in 1905.

We wandelen onder de triomfboog door. Via de perkjes aan de rechterzijde gaan we naar het park.

De grote hal met het boogvormige dak noemt men -naar haar architect- de hal van Gédéon Bordiau (1832-1904). Deze zaal bouwt men naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van ons land. Machines illustreren er de kwaliteit van de Belgische industrie. Bordiau introduceert voor zijn tijd erg nieuwe materialen en technieken. Metaal, erg belangrijk in de constructie, werd voor het eerst opvallend zichtbaar verwerkt (13 jaar voor de art nouveau dat ook zal doen).

Vorbij de hal van Bordiau wandelen we naar de noordwestelijke hoek van het park (beneden aan het park rechts). Hier staan twee opmerkelijke paviljoenen: op het einde van de lange dreef, het zogenaamde *Tempeltje der Menselijke Driften* en rechts daarvan, het *Palais Mauresque* (de moskee).

Het Tempeltje der Menselijke Driften (1889), gebouwd door Victor Horta (1861-1947), ontleent zijn naam aan het beeldhouwwerk dat het bevat. Hoewel het er uitziet als een antiek gebouw, vertoont het al kenmerken van art nouveau.

Plaats jezelf bij één van de hoeken van het gebouw. Kijk aandachtig naar de zijmuur. Merk je, van beneden naar boven, een zachte curve in de gevel? De gebogen lijn benadrukt de **organische*** verbinding met de grond net zoals een boom groeit.

Links en rechts van het driehoekige fronton* zie je twee knop-vormige bekroningen. Net als bloemknoppen in de natuur verbeelden ze de energie van deze architectuur. Verwijzingen naar de natuur zijn eigen aan art nouveau.

Kijk ook naar de zuilen*. Horta maakt geen kopieën van antieke (Griekse of Romeinse) voorbeelden. Hij bedenkt een nieuwe zuil waarvan de basis op een zachte en vloeiende manier overgaat in de vloer. In tegenstelling met een klassieke tempel geniet het interieur hier volop van licht. Opnieuw wordt het glazen dak aan ons oog onttrokken.

Gluur door het sleutelgat en dan zie je zeker een detail van de sculptuur van Jef Lambeaux. Figuren illustreren verliefdheid, moederschap, blijdschap, jeugd en ouderdom, zelfpijniging, kwelling... kortom alle gevoelens van de ziel (*la condition humaine*). De triomf van Pietje de Dood, centraal in de compositie, ontnemt aan de toeschouwers het geloof in een hiernamaals. Deze boodschap veroorzaakte grote verontwaardiging bij de katholieke bezoekers van het gebouw. Na drie dagen werd daarom beslist om het te sluiten. Toen werd ook, tegen de wil van Victor Horta, de muur gemetseld die het beeldhouwwerk verbergt.

Naast het tempeltje staat het *Palais Mauresque*. Dit gebouw vormt een attractie op de wereldtentoonstelling van 1897 met binnenin een panoramisch zicht van de stad Caïro. Vandaag is het een moskee.

OPDRACHT 2:

- Fotografeer een detail waaruit het organische karakter van dit gebouw blijkt.

We wandelen rond de moskee en verlaten het park. Ga naar de overzijde van de Renaissancelaan. Steek de Kortenberglaan over. De Corregiostraat volgen we tot nr. 35.

Dit is het woning van architect Edouard Raemaekers (1864-1941).

Kijk naar de puntgevel, de ruime erker*, de vormgeving van de vensters en het maaswerk*. De architect verbeeldt zich een **middeleeuwse** architectuur. Kijk grondig naar de afwerking en de versiering. De gotische structuur van het huis versmelt op het niveau van de details met fraaie art nouveau-motieven. Kijk naar het smeedwerk. Dit werd in het vuur gehamerd, getorst, gewalst, uitgesplitst en aan elkaar gezet. Deze technieken getuigen van een hang naar het middeleeuwse ambacht. Het smeedwerk van de voordeur lijkt wel te verwijzen naar een pauwenstaart, een veelgebruikt motief in art nouveau. Kleurrijke glasramen maken het kunstige plaatje compleet.

's Avonds worden ze van binnenuit verlicht en vormen dan een geschenk van 'Kunst aan de Straat'.

OPDRACHT 3:

- Fotografeer een artistiek detail waaruit Raemaekers interesse voor zowel de middeleeuwse architectuur als nieuwe art nouveau blijkt.

Wandel de Correggiostraat uit. Bij de Margaretasquare draaien we naar links en dalen naar de vallei van de Maelbeek.

Het plan voor deze rijke wijk (ook de Noordoostwijk of de wijk van de squares genoemd) werd uitgewerkt door architect Gédéon Bordiau, van wie we eerder de grote hal in het Jubelpark zagen. Een strakke as met parkjes vormt de ruggengraat van het plan. Door deze ingreep wist hij de ruige natuur om te vormen tot een aangenaam woondecor.

We gaan het Ambiorixpark in en via de paadjes aan de rechterkant komen we bij het beroemde huis de Saint-Cyr, Ambiorixsquare 11.

Deze smalle gevel (1900) is een ontwerp van Gustave Strauven (1878-1919). Als je goed kijkt ontdek je, temidden van de overvloed aan krullende lijnen, de ladderstructuur (het **skelet**) van dit huis. Het metselwerk (tot een minimum beperkt) vormt de stijlen* van de ladder; de horizontale vloerplaten lijken wel de treden. Deze constructie laat toe de volledige breedte van de gevel open te werken door middel van grote vensters.

De architectuur van Strauven wordt als flamboyant omschreven omwille van de rijke versiering met smeedwerk en de overvloed aan blad- en stengelvormige motieven in hout en steen. Toch valt er ook in het decor een duidelijke hoofdlijn af te lezen die de ladderstructuur van het huis nog versterkt. Kijk hoe uit de balustrade van het balkon, eerst in steen, dan in metaal, dan weer in hout, twee verticale stengels groeien die de vier verdiepingen van dit huis met elkaar verbinden.

Gustave Strauven bouwt dit huis voor Georges de Saint-Cyr, een kunstschilder. Hij is 21 jaar als hij dit meesterwerk bouwt. Strauven loopt stage bij Victor Horta. Hij werkt ondermeer mee aan de bouw van het Van Eetveldehuis (zie verder). Zijn bouwperiode is zeer intensief, en op korte tijd bouwt hij een 12 tal huizen. Na zijn loopbaan als architect in 1906 doet hij tal van uitvindingen: bouwmaterialen, holle-muurconstructies, glazen baksteen, gewapende baksteen, verwarmingssysteem'.

OPDRACHT 4:

- a) Traceer met potlood de hoofdlijnen van het ontwerp bovenop deze geveltekening van het Saint-Cyr huis.
- b) Ontwerp zelf een alternatieve vierde verdieping als bekroning van het ontwerp. (idee: in het eerste ontwerp voor dit huis maakte Strauven een referentie aan de Parijse Eiffeltoren)

Hierna wandelen we via de Ambiorixsquare naar de lager gelegen Palmerstonlaan. Eerst trekt het huis op de hoek met de Eburonenstraat 50 nog onze aandacht.

Het huis vormt een schril contrast met de woning van Saint-Cyr. Eenvoud, duidelijke volumes en de afwezigheid van versiering lijken hier de hoofdkenmerken. Toch kunnen in dit huis ook typische art nouveau-kenmerken worden aangeduid. Kijk naar de verschillende maten van de vensters. De grote hoek-erker verraadt de positie van de woonkamer. De asymmetrie en het grote aantal kleinere vensters op de gelijkvloerse verdieping

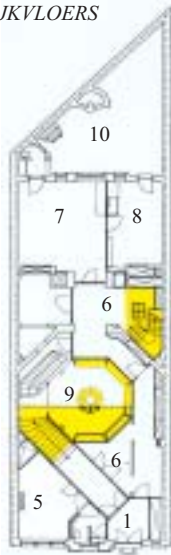
maken duidelijk dat dit huis een complex grondplan heeft. Architect Hobé tracht dit plan perfect af te stemmen op de leefgewoonten van zijn opdrachtgever. Deze eigenschap, het zogenaamde **functionele grondplan**, is één van de belangrijkste vernieuwingen van art nouveau-architectuur. Het maatwerk levert telkens een unieke compositie die ook aan de buitengevel duidelijk af te lezen valt.

Georges Hobé (1854-1936) verwerkt in dit ontwerp de invloed van de Engelse *Arts & Crafts*. Dit kan je merken aan de soberheid, de kwaliteit van de afwerking en de verwantschap met Engelse landhuizen (*cottage*-stijl). De opvallende schouwen en hun verwerking in de gevel zijn kenmerkend voor deze stijl.

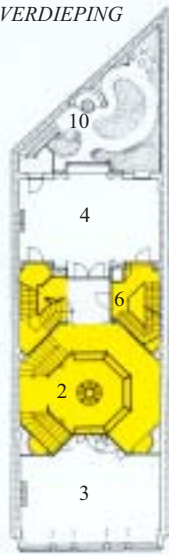
Via het mooi ingericht plantsoen van de Palmerstonlaan, wandelen we naar het Van Eetveldehuis, Palmerstonlaan 4 (1895).

Om een beter idee te krijgen van de oorspronkelijke compositie, moet je de aanbouw aan de linker- en rechterzijde even wegdenken. Dit is het eerste burgerhuis waarvan de structuur volledig uit **metaal en glas** bestaat. De erker, twee verdiepingen hoog, neemt de volledige breedte van het huis in. Achter de vensters kan je de kolommen van het bouwskelet zien (vergelijk de constructie gerust met de ruwbouwstructuur van een moderne hoogbouw). De gevel werd hieraan opgehangen. Hij heeft geen dragende functie meer. Hierdoor kan hij dun zijn en (bijna) volledig van glas. De introductie van een vliesgevel* in de burgerlijke architectuur is revolutionair. Horta benut de mogelijkheden van nieuwe bouwmaterialen ten volle. De wijze waarop hij metaal verwerkt illustreert zijn grote materiaalkennis. Kijk hoe een metalen kolom op de gelijkvloerse verdieping als een klauw rond de vensterbank grijpt. Horta vermijdt op deze manier dat een verankering met bouten kan leiden tot vorstschade of roestsporen in de natuursteen. Merk ook op hoe Horta gebruik maakt van klinknagels om smeedwerk samen te stellen. In tegenstelling tot het smeedwerk van Edouard Raemaekers (zie huis Coreggiostraat nr. 35), dat vooral op middeleeuwse ambachtelijke technieken berust, integreert Horta moderne industriële technieken. Dit kan hij zonder toegevingen te doen aan de kwaliteit van zijn artistiek ontwerp.

VAN EETVELDE
GELJKVLOERS

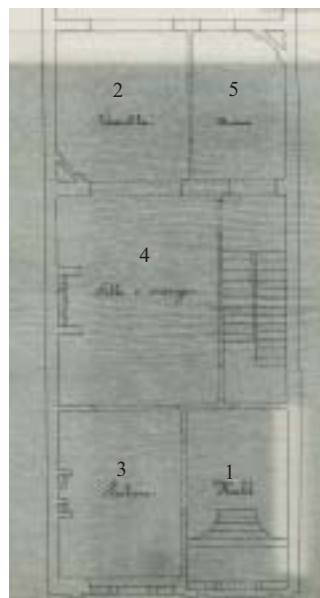

ISTE
VERDIEPING

LEGENDE BIJ DE
GRONDPLANNEN:

1. HAL
2. WINTERTUIN /
VERANDA
3. SALON
4. EETKAMER
5. SPREEKKAMER/
BUREAU
6. DIENSTRUIMTE
7. KEUKEN
8. WASPLAATS
9. KELDERRUIMTE
10. TUIN

TRADITIONEEL PLAN

Minstens zo vernieuwend als het materiaalgebruik is het grondplan. Eigenlijk bouwt Horta op één perceel twee huizen (één aan de straatzijde en één achter in de tuin). Door middel van een overdekte wintertuin (serre) verbindt hij beide met elkaar. Hierdoor ontstaat één grote binnenruimte. Via de wintertuin en de grote vensters in de voor- en achtergevel is licht overvloedig aanwezig. Overal verwijst het decor naar de natuur. Het interieur is tot de kleinste details door de architect vormgegeven: mozaïekvloeren, wanddecoratie, verlichtingstoestellen, stoelen en kastjes, werkelijk alles. Deze creaties waarin men de drang voelt om werkelijk alles vorm te geven noemen we **Gesamtskunstwerke**. Deze woning vormt één van de hoogtepunten in het oeuvre van Victor Horta.

Baron Edmond Van Eetvelde, rechterhand van Leopold II, voor de promotie van Kongo, is erg tevreden met dit vernieuwende huis. Mevrouw Van Eetvelde kan maar moeilijk aarden in het artistieke experiment van haar man. De revolutionaire toepassing van metaal en glas geeft haar het gevoel in een industrieel gebouw te leven. Vernieuwende toepassingen, zoals vloerplaten in glas, laat ze omwille van haar privacy opnieuw vervangen door ondoorzichtige marmeren panelen.

OPDRACHT 5:

- a) Links en rechts bouwde Horta uitbreidingen bij het Van Eetveldehuis (in 1899 en 1901). Vergelijk het hoekgebouw aan de linkerzijde met het middenhuis.

- b) Binnen een cirkel van 360° op de plek waar we nu staan bouwde Horta nog een ander huis. Maak daarvan een foto. Zoek hier enkele typische Horta-kenmerken.

We wandelen langs de rechterzijde van de Maria-Louisasquare tot bij de Gutenbersquare.

In het jaar 1898 bouwt architect Armand Van Waesberghe (1879-1949) op dit pleintje het huis nr. 5. Vergelijk de gevelopbouw van dit huis met het klassieke huis aan de rechterzijde. De indeling verschilt bij van Van Waesberghe op iedere verdieping terwijl het klassieke huis de strakke ritmiek per verdieping aanhoudt. Toch verkrijgt Van Waesberghe een eenheid tussen de verdiepingen door de plaatsing van de vensters. Kijk naar de gevel, van beneden naar boven: het keldervenster wordt door een gemeenschappelijke omlijsting verbonden met het grote venster op het gelijkvloers. De sluitsteen* van de hoefijzerboog* draagt de erker van de eerste verdieping. Het dak van de erker draagt het balkon van de tweede verdieping. Deze speelse manier om verschillende verdiepingen met elkaar te verbinden, vormt één van de kenmerken in de art nouveau-architectuur.

De verticale klemtonen worden bij Van Waesberghe nog versterkt door dakkapellen en puntvormige hoekbekroningen. Het opvallendste kenmerk van zijn persoonlijke stijl is de uitwerking van deuren en vensteromlijstingen. De accolades in blauwe steen lijken wel op het plooienspel van gordijnen.

Van Waesberghe bouwt dit huis gelijktijdig met 8 andere woningen in deze wijk. De architect blijft een raadselachtig figuur: hoe komt hij als 19-jarige aan de kennis om geniaal te bouwen? Waar haalt hij zo plots de overredingskracht om al die opdrachtgevers te vinden? Even snel als hij komt, verdwijnt de architect opnieuw in de anonimiteit. In 1900 wordt hij klerk bij het Ministerie van Justitie. De huizen van 1898 zijn stuk voor stuk juweeltjes.

OPDRACHT 6:

- Je kent nu de voornaamste karakteristieken van Armand Van Waesberghe. Zoek zelf een huis van dezelfde architect in de Filips de Goedestraat (in het deel tussen de Gutenbersquare en de Orteliustraat). Huis nr. ...

Verwar je niet met het huis nr. 70, op de hoek van de Gutenbersquare en de Filips de Goedestraat.

Dit huis vormt de privé-woning (1901) van architect Victor Taelmans (1864-1920).

De stijl van deze woning is sober en modern en doet ons denken aan het huis van architect Hobé eerder op deze wandeling. Geometrische vormen bepalen de lay-out van vensters en erkers.

OPDRACHT 7:

- a) Welke geometrische figuren vind je in de vensters en erkers van dit huis?

- b) Verzin de functies van de kamers achter de verschillende vensteropeningen.

We zijn nu toe aan de terugweg. Langs de vijver van de Maria-Louisasquare wandelen we tot de Willem de Zwijgerstraat.

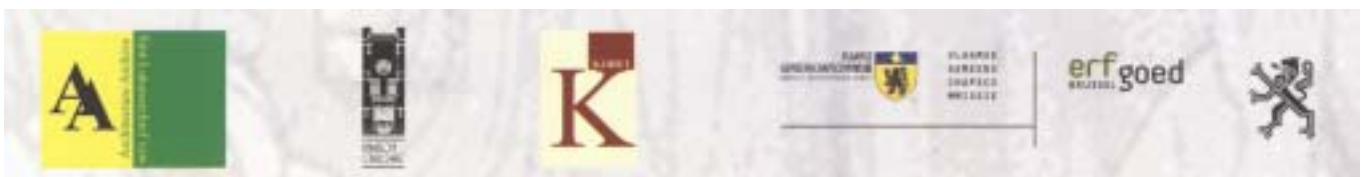
Op het einde, op nummer 34, bouwt Paul Saintenoy (1862-1952) een immens huis voor Weduwe de Pauw. Paul Saintenoy is ook de architect van het bekende *Old England* warenhuis, vandaag het **Muziek-Instrumenten-Museum** in het hartje van Brussel. Paul Saintenoy was archeoloog, architectuurhistoricus en architect. Hij maakte zich de taal van de art nouveau eigen na een studie van verschillende historische stijlen.

OPDRACHT 8:

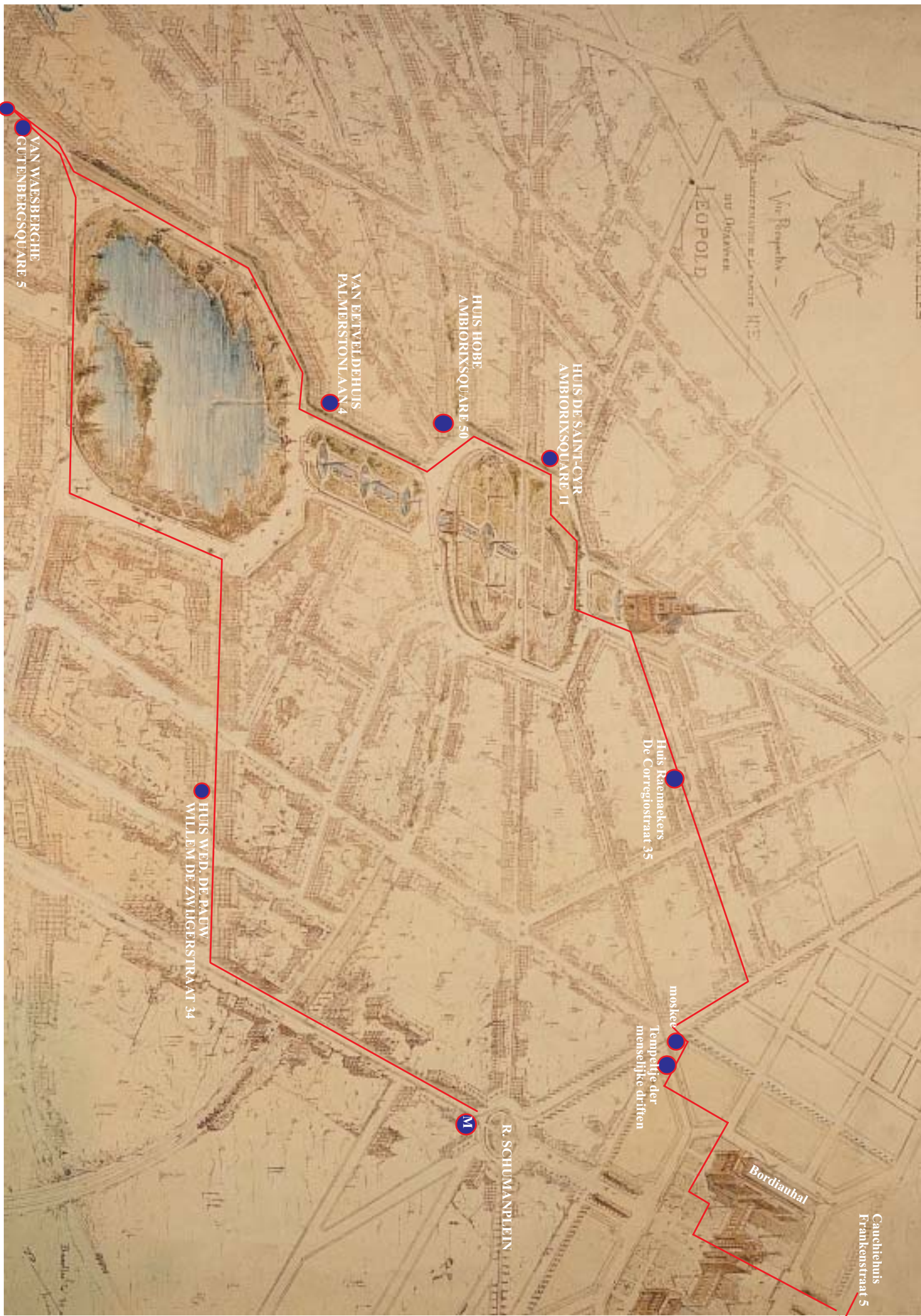
- a) Welk opvallend gevelelement verwijst expliciet naar een historische bouwstijl?

- b) Na deze wandeling moet je zelf in staat zijn enkele kenmerkende art nouveau-details in dit huis te onderscheiden.

Na deze opdracht te hebben volbracht zit de wandeling er op. Wandel de straat uit in de richting van de Wetstraat. Bij het Keizer Karelgebouw van de Europese Gemeenschap vind je **metrohalte Schuman**. Van hieruit raak je makkelijk terug naar het centrum van de stad.

AANLEGPLAN NOORD-OOSTWIJK VAN GEDEON BORDIAU VAN 1875. SINT-LUKASARCHIEF VZW

HUIS TAELEMANS
FILIPS DE GOEDE STRAAT 70

VAN WAESBERGHE
GUTENBERGSQUARE 5

VAN EETVELDEHUIS
PALMERSTONLAAN 4

HUIS HOBE
AMBIORIXSQUARE 50

HUIS DE SAINT-CYR
AMBIORIXSQUARE 11

Huis Kaemackers
De Cortegiostraat 35

HUIS WED. DE PATUW
WILLEM DE ZWIGER STRAAT 34

M

R. SCHUMANPLEIN

moskee

Tempelje der
menschlike drijven

Bordiauhal

Cauchiehuis
Frankenstraat 5